

Андрущенко Олеся Петрівна, аспірантка кафедри філософії,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
e-mail: olesya15071999@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-1759-1166

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: СПРОБА ОБҐРУНТУВАННЯ

У статті зроблена спроба обґрунтувати авторський підхід до визначення оптимального набору наукових методів і підходів для досліджень феномена прав людини і корельованих з ним феноменів. Обґрунтовано, що застосування різних методів і підходів наукового дослідження комплексного й багатовимірного феномена прав людини доцільно базувати на принципах послідовності й взаємодоповнюваності, з метою забезпечення достатнього рівня об'єктивності й достовірності результатів.

Ключові слова: *методи наукового дослідження, наукові підходи, принцип взаємодоповнюваності, права людини, глобалізація.*

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення прав людини в сучасному світі присутні практично в кожній сфері життєдіяльності суспільства. Права людини є основоположним елементом сучасного демократичного суспільства, вони гарантують захист основних свобод, рівність перед законом та забезпечують гідне існування кожної людини. У глобалізованому світі проблеми прав людини набувають особливої ваги, оскільки глобалізація впливає на всі аспекти людського життя, включаючи правову сферу. В умовах сучасних глобальних трансформацій, що супроводжуються політичними, економічними, соціальними та культурними змінами, дослідження прав людини в глобальному контексті є надзвичайно важливим.

Процеси становлення громадянського суспільства потребують виявлення характеру правовідносин у мінливих соціокультурних умовах, адже соціальні відносини у громадянському суспільстві мають формуватися на основі усвідомлення невід'ємності й неспростовності природних прав людини. Саме

права людини, як справедливо зазначає А. Журавльова, є запорукою ефективності усєї системи соціальних відносин [1].

Результати аналізу останніх досліджень свідчать, що в доробках сучасних дослідників проблема прав людини розглядається переважно з позицій окремих контекстів її прикладного застосування. Зокрема, новітні дослідження прав людини в контексті еволюції інформаційного суспільства й цифровізації здебільшого зосереджуються: на аспектах цифрових комунікацій (Д. Альварес, А. Гонсалес, К. Урбані) [2]; особливостях використання людиною інтернет-технологій і прав людини у зв'язку з цим (К. Боннер-Томпсон, Л. Макдауелл) [3]; співвідношенні інформаційних прав і свобод людини (О. Данильян і співавтори) [4]; трансформації прав стосовно заміни буття присутністю (О. Рябініна, І. Коваленко, К. Нестеренко) [5]; контексті впливу феноменів штучного інтелекту на мораль, право і правовий статус сучасного суспільства та майбутніх поколінь (О. Радутний) [6]. Така розмаїтість проблематики свідчить про достатню поліфонічність наукових підходів і методів, що застосовуються сучасними дослідниками. Разом із тим сучасні дослідники-юристи практично не пропонують адекватної реаліям наукової методології, яка була б дієвим дослідницьким інструментарієм у наукових дослідженнях проблем прав людини.

Мета статті: обґрунтувати авторський підхід до визначення оптимального набору наукових методів і підходів для досліджень феномену прав людини і корельованих із ним феноменів.

Виклад основного матеріалу. Цілком очевидно, що методи дослідження відіграють важливу роль у процесі будь-якого наукового дослідження. Кожна наукова царина має свої методологічні особливості. Чимало таких особливостей і в царині правових досліджень.

Як справедливо зазначають О. Дзьобань та В. Яроцький, сучасна система методів наукового пізнання, що використовуються в дослідженнях правової реальності, характеризується високою складністю та диференційованістю. Методи правового дослідження – це система розумових та/або практичних операцій, принципів, прийомів та правил, спрямованих на вирішення певних пізнавальних завдань у сфері права, з урахуванням конкретної пізнавальної мети, що визначається духовними і матеріальними потребами суспільства та/або внутрішніми потребами самої правової науки. Зазвичай методи правового дослідження включають: сформульовану мету, опис об'єктивної ситуації, у межах якої вирішується практичне або теоретичне завдання, та процедуру або перелік операцій, необхідних для досягнення мети в заданих умовах [7, с. 6]. Від застосовуваних методів у їхній взаємодоповнюваності залежить якість одержуваного наукового результату, його достовірність і практична значущість. Тому сучасне розроблення й уточнення цивілістичної методоло-

гії – найважливіше наукове завдання, вирішення якого дозволяє отримувати якісно нові наукові результати в ході пізнання [7, с. 7].

Як свідчить практика науково-дослідної діяльності, дослідження правових феноменів доцільно здійснювати на підставі послідовного застосування методів наукового дослідження від методів філософського рівня до загальнонаукових (емпіричних, загальнологічних, евристичних) і спеціально-юридичних [8–10].

Серед наявних методів філософського рівня одним із найпопулярніших і найпоширеніших наразі є діалектичний метод, згідно з яким будь-яке явище перебуває у процесі зміни, розвитку, в основі якого – взаємодія (боротьба) протилежностей [11]. Діалектичний метод відіграє важливу роль, забезпечуючи системний та комплексний підходи до дослідження прав людини. Діалектичний метод дозволяє виявити глибинні взаємозв'язки між різними аспектами прав людини та їхньою еволюцією в глобальному та цивілізаційному контекстах.

Однією з основних сфер застосування діалектичного методу є дослідження генези філософсько-правової рефлексії прав людини. Діалектичний метод дозволяє дослідити розвиток правових ідей у взаємозв'язку з історичними, соціальними та економічними умовами. Вищевказане означає, що права людини розглядаються не як статичні категорії, а як динамічні явища, що еволюціонують під впливом різних факторів. Вивчення історичного розвитку прав людини крізь діалектичну призму допомагає виявити суперечності та конфлікти, що стимулювали їхню трансформацію та розвиток.

Дослідження сутнісних характеристик прав людини в контексті демократичних цінностей також базується на діалектичному методі. Взаємодія прав людини та демократичних цінностей розглядається як процес постійного розвитку та взаємозбагачення. Вказаний метод дозволяє виявити суперечності, що виникають у процесі реалізації прав людини в демократичних суспільствах, і зрозуміти, як ці суперечності можуть бути подолані через реформування правових систем та вдосконалення демократичних інститутів.

Діалектичний метод є світоглядно-теоретичним підґрунтям для порівняльного аналізу національних та регіональних систем прав людини. Дослідження різних правових систем крізь призму діалектики дозволяє виявити загальні тенденції та специфічні особливості у підходах до прав людини, що допомагає зрозуміти, як національні та регіональні контексти впливають на формування та реалізацію прав людини, а також як глобальні процеси інтеграції та взаємодії впливають на національні правові системи.

На глобальному рівні діалектичний метод забезпечує глибоке розуміння трансформацій, що відбуваються у сфері прав людини під впливом глобалізації. Аналітико-синтетичні операції при дослідженні глобальних тенденцій

крізь призму діалектики дозволяє виявити як позитивні, так і негативні аспекти глобалізаційних процесів. З одного боку, глобалізація сприяє поширенню універсальних стандартів прав людини, з іншого боку, вона може призводити до нових форм нерівності та конфліктів. Діалектичний аналіз допомагає виявити ці суперечності та в поєднанні з діалектичним синтезом розробити рекомендації для їхнього подолання.

Дослідження культурно-цивілізаційних конфліктів та їхнього впливу на реалізацію прав людини також базується на діалектичному методі. Вивчення конфліктів між різними культурами та цивілізаціями крізь призму діалектики дозволяє виявити глибинні причини цих конфліктів та їхній вплив на права людини. Діалектичний підхід допомагає зрозуміти, як культурні та цивілізаційні відмінності можуть стати джерелом конфліктів, а також як ці конфлікти можуть бути вирішені через взаєморозуміння та діалог.

Також діалектичний метод відкриває можливості для прогнозування майбутніх тенденцій у сфері прав людини. Аналіз сучасних трендів та глобальних процесів крізь призму діалектики дозволяє передбачити можливі сценарії розвитку прав людини в майбутньому. Це включає виявлення нових викликів та можливостей, що можуть виникнути в результаті глобальних змін, а також розроблення стратегій для забезпечення ефективного захисту прав людини в майбутньому.

Отже, діалектичний метод на рівні філософського узагальнення забезпечує глибоке та всебічне розуміння прав людини, враховуючи їхні історичні, теоретичні, культурні та глобальні аспекти, що дозволяє не лише аналізувати сучасний стан прав людини, але й передбачати їхній розвиток у майбутньому, враховуючи сучасні та прогнозуючи майбутні глобальні виклики і трансформації.

Також одним з основних методів наукових досліджень у цій царині є правова герменевтика – метод наукового дослідження, призначений для виявлення сенсу юридичного тексту, виходячи з його об'єктивних (значення слів та їхні історично обумовлені варіації) і суб'єктивних (наміри автора) підстав, інтерпретації та роз'яснення змісту юридичного тексту, зафіксованого в документі [7; 8].

Метод герменевтики відіграє ключову роль у розкритті складних аспектів правової реальності, пов'язаної з правами людини. Герменевтика дозволяє не лише аналізувати тексти та документи, але й глибоко зрозуміти їхній зміст у різних історичних, культурних та цивілізаційних контекстах.

Одним із центральних аспектів застосування герменевтики є аналіз генези філософсько-правової рефлексії прав людини. За допомогою цього методу можна дослідити джерела та тексти, які заклали основу сучасного розуміння прав людини. Інтерпретація цих документів дозволяє виявити, як змінювалися уявлення про права людини під впливом різних соціальних, політичних

та культурних чинників, що дає можливість простежити еволюцію прав людини від античності до сучасності.

Дослідження сутнісних характеристик прав людини в контексті демократичних цінностей також потребує герменевтичного підходу. Інтерпретація основних міжнародних документів, таких як Загальна декларація прав людини та інші міжнародні договори, дозволяє зрозуміти, як права людини визначаються та реалізуються в різних демократичних суспільствах. Герменевтика сприяє розкриттю глибинних смислів цих документів, дозволяючи зрозуміти їхню роль у формуванні демократичних цінностей та правових норм.

Застосування герменевтики в поєднанні з порівняльним аналізом національних та регіональних систем прав людини дозволяє виявити унікальні риси та відмінності в підходах до прав людини в різних країнах та регіонах. Інтерпретація правових текстів, законодавчих актів та культурних артефактів допомагає зрозуміти, як різні культурні, історичні та соціальні контексти впливають на формування та реалізацію прав людини, що сприяє більш глибокому розумінню особливостей національних правових систем та їхнього впливу на глобальні процеси.

На глобальному рівні герменевтика стає незамінним інструментом для дослідження трансформацій, що відбуваються у сфері прав людини під впливом глобалізації. Інтерпретація міжнародних договорів, декларацій та сучасних дискурсів дозволяє розкрити зміст універсальних прав людини та їхнє значення в контексті сучасних глобальних викликів, таких як зміна клімату, міграція та конфлікти. Це дає можливість оцінити ефективність міжнародних правових механізмів та розробити рекомендації для їхнього вдосконалення.

Нарешті, герменевтика відкриває можливості для прогнозування майбутніх тенденцій у сфері прав людини. Інтерпретація сучасних трендів, інновацій та прогнозів допомагає сформулювати можливі сценарії розвитку прав людини в майбутньому, а також виявити потенційні виклики та можливості, що можуть виникнути в результаті глобальних змін і технологічного прогресу. Це дозволяє розробити стратегічні рекомендації для забезпечення ефективного захисту прав людини в майбутньому.

Отже, метод герменевтики є важливим інструментом для глибокого та цілісного розуміння прав людини. Він дозволяє аналізувати права людини на різних рівнях, враховуючи їхні історичні корені, теоретичні підвалини, культурні особливості та глобальні тенденції. Це сприяє не лише розумінню сучасного стану прав людини, але й прогнозуванню їхнього розвитку в майбутньому, враховуючи сучасні глобальні виклики та трансформації.

Що стосується емпіричних методів [12–14], то одним з основних методів, які можуть використовуватися при дослідженні прав людини, є метод порівняння, який дозволяє систематично аналізувати та зіставляти різні правові

системи, теорії та практики, що стосуються прав людини, у різних національних і культурних контекстах [15–17]. Використання цього методу сприяє виявленню спільних рис і відмінностей, які допомагають краще зрозуміти глобальні тенденції та локальні особливості у сфері прав людини.

Передусім метод порівняння застосовується для дослідження генези філософсько-правової рефлексії прав людини. Порівняння допомагає зрозуміти, які ідеї та принципи залишаються незмінними протягом тривалого історичного часу, а які піддаються еволюції під впливом суспільних змін.

Порівняння різних теоретичних підходів і концепцій дозволяє визначити їхні сильні та слабкі сторони, а також виявити, які з них найкраще відповідають сучасним викликам. Аналіз сутнісних характеристик прав людини у контексті демократичних цінностей також базується на методі порівняння. Зіставлення різних демократичних систем дозволяє виявити, як права людини реалізуються в різних політичних та правових контекстах, що включає порівняння конституційних положень, законодавчих актів та судових рішень, що стосуються прав людини, у різних країнах. Такий підхід допомагає визначити найкращі практики та моделі, що можуть бути запозичені для покращення правового регулювання та захисту прав людини в інших юрисдикціях.

Метод порівняння є особливо важливим у дослідженні національних та регіональних систем прав людини. Порівняльний аналіз правових систем різних країн та регіонів дозволяє виявити унікальні риси та загальні тенденції в підходах до прав людини, що включає порівняння законодавства, правозастосовчої практики та інституційних механізмів захисту прав людини. Наприклад, порівняння європейської та африканської регіональних систем прав людини дозволяє зрозуміти, як різні історичні та культурні контексти впливають на формування правових норм і практик.

На глобальному рівні метод порівняння забезпечує розуміння трансформацій у сфері прав людини під впливом глобалізації. Порівняння міжнародних договорів, декларацій та практик їхнього виконання в різних країнах дозволяє оцінити ефективність міжнародних механізмів захисту прав людини, що також включає урахування впливу глобальних процесів на реалізацію прав людини на національному рівні. У поєднанні з аналізом (порівняльний аналіз) порівняльний метод допомагає виявити як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації для реалізації прав людини, що дозволяє розробити рекомендації для вдосконалення міжнародної правової системи.

Дослідження культурно-цивілізаційних конфліктів та їхнього впливу на реалізацію прав людини також базується на методі порівняння. Порівняння конфліктів у різних регіонах світу дозволяє виявити загальні причини та механізми їхнього виникнення, а також визначити їхній вплив на права людини,

що включає порівняння медійних дискурсів, політичних заяв та соціальних рухів, що виникають у контексті цих конфліктів. Такий підхід допомагає розробити стратегії для попередження та вирішення конфліктів, що враховують культурні та цивілізаційні особливості.

Врешті-решт, метод порівняння відкриває можливості для прогнозування майбутніх тенденцій у сфері прав людини. Порівняння сучасних трендів та інновацій у різних країнах та регіонах дозволяє передбачити можливі сценарії розвитку прав людини в майбутньому. Це включає аналіз технологічних, соціальних та економічних змін, які можуть вплинути на права людини. Порівняльний підхід допомагає виявити потенційні виклики та можливості, а також розробити стратегії для забезпечення ефективного захисту прав людини в майбутньому.

Отже, метод порівняння забезпечує глибоке та всебічне розуміння прав людини, враховуючи їхні історичні, теоретичні, культурні та глобальні аспекти. Він дозволяє не лише аналізувати сучасний стан прав людини, але й передбачати їхній розвиток, враховуючи глобальні виклики і трансформації.

Особливе місце в дослідженні проблем прав людини належить загальнологічним методам. Методи індукції та дедукції [8; 9] відіграють одну з ключових ролей у формуванні вектора дослідження прав людини та узагальнення його результатів у висновках. Ці методи дозволяють всебічно дослідити різні аспекти прав людини, застосовуючи як загальні теоретичні підходи, так і конкретні емпіричні дані, що сприяє досягненню об'єктивних та комплексних результатів.

Метод індукції, що базується на узагальненні конкретних спостережень та фактів, дозволяє вивести загальні закономірності та теоретичні положення. У контексті генези філософсько-правової рефлексії прав людини, індуктивний підхід допомагає виявити еволюцію правових концепцій через аналіз конкретних історичних прикладів та документів. Досліджуючи розвиток прав людини в різних епохах та культурах, індукція дозволяє сформулювати загальні тенденції та принципи, що лежать в основі сучасних уявлень про права людини.

Водночас метод дедукції, що полягає у виведенні конкретних висновків з загальних теоретичних положень, сприяє детальному аналізу та поясненню конкретних феноменів у сфері прав людини.

Дослідження сутнісних характеристик прав людини в контексті демократичних цінностей також базується на взаємодії індуктивного та дедуктивного підходів. Індуктивний метод дозволяє виявити конкретні випадки реалізації прав людини в демократичних суспільствах, аналізуючи практичні приклади та емпіричні дані. На основі цих спостережень формуються загальні ви-

сновки про сутність та значення прав людини в демократичних умовах. Водночас дедуктивний підхід дозволяє застосувати загальні теоретичні положення про демократичні цінності до аналізу конкретних правових ситуацій, виявляючи їхні особливості та специфіку.

Методи індукції та дедукції є особливо ефективними при аналізі національних та регіональних систем прав людини. Індуктивний підхід дозволяє дослідити конкретні правові системи та практики в різних країнах, виявляючи їхні унікальні риси та загальні тенденції. Це включає аналіз законодавства, судових рішень та правозахисних механізмів у різних юрисдикціях. На основі цих даних формуються загальні висновки про ефективність та особливості національних та регіональних систем прав людини. Дедуктивний підхід своєю чергою дозволяє застосувати загальні теоретичні концепції до аналізу конкретних випадків, виявляючи їхні практичні наслідки та значення.

На глобальному рівні індуктивний та дедуктивний методи сприяють розумінню трансформацій у сфері прав людини під впливом глобалізації. Індуктивний аналіз глобальних тенденцій та процесів дозволяє виявити загальні закономірності та виклики, що виникають у результаті глобалізаційних змін. Це включає аналіз впливу глобальних економічних, політичних та соціальних процесів на права людини в різних країнах. Дедуктивний підхід дозволяє застосувати загальні теоретичні концепції глобалізації до аналізу конкретних правових ситуацій, виявляючи їхні специфічні аспекти та наслідки.

Методи індукції та дедукції також використовуються в дослідженні культурно-цивілізаційних конфліктів та їхнього впливу на права людини. Індуктивний підхід дозволяє виявити конкретні приклади конфліктів та їхнього впливу на права людини, аналізуючи емпіричні дані та конкретні ситуації. Це допомагає сформулювати загальні висновки про причини та наслідки культурно-цивілізаційних конфліктів. Дедуктивний підхід своєю чергою дозволяє застосувати загальні теоретичні положення про цивілізаційні конфлікти до аналізу конкретних випадків, виявляючи їхні особливості та механізми.

До того ж методи індукції та дедукції відкривають можливості для прогнозування майбутніх тенденцій у сфері прав людини. Індуктивний аналіз сучасних трендів та інновацій дозволяє виявити можливі сценарії розвитку прав людини в майбутньому. Це включає аналіз новітніх технологій, соціальних змін та економічних тенденцій, що можуть вплинути на права людини. Дедуктивний підхід дозволяє застосувати загальні теоретичні концепції до аналізу можливих майбутніх викликів та можливостей, формуючи рекомендації для забезпечення ефективного захисту прав людини в майбутньому.

Таким чином, застосування методів індукції та дедукції забезпечує всебічне та системне розуміння прав людини. Індуктивний підхід дозволяє виявити

конкретні емпіричні дані та узагальнити їх у вигляді загальних теоретичних висновків, тоді як дедуктивний підхід сприяє застосуванню цих теоретичних висновків до аналізу конкретних правових ситуацій. Це забезпечує комплексний та об'єктивний аналіз прав людини, враховуючи їхні історичні, теоретичні, культурні та глобальні аспекти.

Застосування методів аналізу та синтезу [8; 9] дозволило дослідити складні правові феномени, розчленовуючи їх на окремі компоненти, а також інтегруючи ці компоненти в цілісні системи, що сприяє глибокому розумінню та інтерпретації прав людини в сучасному світі.

Метод аналізу передбачає детальне вивчення окремих аспектів досліджуваного явища. У контексті дослідження генези філософсько-правової рефлексії прав людини, аналіз дозволяє розглянути еволюцію окремих правових концепцій та ідей, що формувалися в різні історичні періоди. Наприклад, аналіз правових документів, філософських праць та історичних фактів дозволяє виявити витоки та розвиток основоположних правових принципів, які становлять основу сучасного розуміння прав людини, що включає дослідження впливу різних філософських шкіл та правових традицій на формування концепції прав людини.

Зокрема, аналіз сучасних правових теорій, порівняння їхніх методологічних основ та виявлення їхніх сильних і слабких сторін сприяє формуванню комплексного розуміння теоретичних засад прав людини, що включає аналіз таких аспектів, як природне право, позитивізм, критична правова теорія та інші підходи, що визначають сучасні підходи до прав людини.

Метод синтезу своєю чергою дозволяє інтегрувати окремі компоненти в цілісну систему, що забезпечує комплексне розуміння досліджуваного явища. У дослідженні сутнісних характеристик прав людини в контексті демократичних цінностей синтез дозволяє об'єднати різні теоретичні підходи та емпіричні дані для формування цілісного уявлення про права людини в демократичному суспільстві, що включає інтеграцію історичних, теоретичних та практичних аспектів, що дозволяє визначити ключові характеристики прав людини та їхнє значення в контексті демократичних цінностей.

Аналіз та синтез є особливо важливими при дослідженні національних та регіональних систем прав людини. Аналіз дозволяє вивчити окремі правові системи, їхню структуру, функціонування та особливості. Це включає дослідження законодавства, судових рішень, правозахисних інституцій та механізмів у різних країнах. Синтез своєю чергою дозволяє об'єднати ці окремі елементи в цілісне уявлення про національні та регіональні системи прав людини, виявляючи їхні загальні закономірності та відмінності.

На глобальному рівні методи аналізу та синтезу сприяють розумінню трансформацій у сфері прав людини під впливом глобалізації. Аналіз дозволяє

дослідити окремі глобальні процеси та їхній вплив на права людини, розглядаючи такі аспекти, як глобальна економіка, міжнародні відносини, технологічний розвиток та інші фактори. Синтез дозволяє об'єднати ці окремі елементи в цілісне уявлення про глобальні тенденції у сфері прав людини, визначаючи їхні основні напрямки та виклики. Це забезпечує комплексний аналіз впливу глобалізаційних процесів на права людини в різних країнах та регіонах.

Методи аналізу та синтезу також використовуються в дослідженні культурно-цивілізаційних конфліктів та їхнього впливу на права людини. Аналіз дозволяє розглянути окремі конфлікти, їхні причини, перебіг та наслідки, досліджуючи конкретні приклади та ситуації. Це включає вивчення історичних та сучасних конфліктів, аналіз їхніх культурних, релігійних, політичних та соціальних аспектів. Синтез своєю чергою дозволяє об'єднати ці окремі елементи в цілісне уявлення про культурно-цивілізаційні конфлікти та їхній вплив на права людини, визначаючи загальні тенденції та закономірності.

Нарешті, методи аналізу та синтезу відкривають можливості для прогнозування майбутніх тенденцій у сфері прав людини. Аналіз сучасних трендів та викликів дозволяє виявити можливі сценарії розвитку прав людини в майбутньому, досліджуючи такі аспекти, як технологічні інновації, соціальні зміни, економічні процеси та інші фактори. Синтез дозволяє об'єднати ці окремі елементи в цілісне уявлення про майбутні перспективи прав людини, формулюючи рекомендації для забезпечення їхнього ефективного захисту та розвитку в майбутньому.

Отже, застосування методів аналізу та синтезу забезпечує всебічне та комплексне дослідження прав людини. Аналіз дозволяє детально вивчити окремі аспекти досліджуваного явища, тоді як синтез забезпечує інтеграцію цих аспектів у цілісну систему, що сприяє глибокому розумінню та інтерпретації прав людини в сучасному глобальному та цивілізаційному контексті.

Аналіз культурно-цивілізаційних конфліктів та їхнього впливу на реалізацію прав людини цілком доцільно застосовувати у взаємодоповненні з герменевтикою. Контент-аналіз [18–20] при вивченні джерел, інваріантних структурі й суті змісту досліджуваного об'єкта, інтерпретація медійних наукових, науково-популярних текстів, політичних промов та інших культурних продуктів дозволяють зрозуміти, як ці конфлікти впливають на сприйняття та захист прав людини. Герменевтичний метод тут сприяє виявленню нових форм порушень прав людини, що виникають у контексті сучасних культурно-цивілізаційних конфліктів.

Що стосується класичних методологічних підходів у наукових дослідженнях, то за основний цілком доцільно брати історичний підхід [21; 22], який відіграє важливу роль у розумінні еволюції прав людини та їхнього впливу

на сучасний світ. Цей підхід дозволяє простежити розвиток правових концепцій і норм, досліджуючи їхній контекст та трансформації протягом часу.

Застосування історичного підходу починається з аналізу витоків ідей прав людини, що включає дослідження античної філософії, релігійних учень та середньовічних правових доктрин. Історичний підхід дозволяє виявити основоположні концепції, що стали підґрунтям сучасних правових систем. Наприклад, аналіз класичних філософських текстів, релігійних канонів та історичних документів дає змогу зрозуміти, як ідеї справедливості, рівності та свободи поступово формувалися і закріплювалися в суспільній свідомості. Історичний підхід також дозволяє дослідити розвиток прав людини в епоху Просвітництва та новітньої історії, коли відбувалася кодифікація правових норм і становлення національних правових систем. Історичний аналіз цих подій дозволяє виявити, як соціальні, політичні та економічні зміни впливали на формування правових інститутів і норм.

Особливо важливим є використання історичного підходу для аналізу становлення міжнародних систем захисту прав людини після Другої світової війни, що включає дослідження створення ООН, прийняття Загальної декларації прав людини та інших міжнародних угод. Історичний аналіз цих подій дозволяє зрозуміти, як світова спільнота реагувала на виклики часу, формуючи глобальні стандарти прав людини та механізми їхнього захисту.

Історичний підхід також допомагає розкрити динаміку розвитку прав людини в різних культурних і цивілізаційних контекстах. Це включає аналіз правових традицій, що склалися в різних регіонах світу, їхню взаємодію та вплив на формування сучасних правових систем. Наприклад, вивчення історичних шляхів розвитку різних правових систем дозволяє зрозуміти, як ці регіони адаптували універсальні концепції прав людини до своїх специфічних соціальних та культурних умов.

Історичний підхід дає можливість прогнозувати подальший розвиток прав людини, виходячи з аналізу попередніх тенденцій і викликів. Дослідження історичних прецедентів і змін дозволяє виявити можливі сценарії розвитку прав людини в майбутньому, оцінюючи їхній вплив на глобальну правову систему.

Таким чином, історичний підхід забезпечує глибоке розуміння еволюції прав людини, їхніх витоків і трансформацій. Він дозволяє проаналізувати взаємодію правових ідей у різних історичних контекстах, визначити ключові етапи розвитку прав людини та їхнє значення для сучасного світу.

Серед міждисциплінарних підходів було використано антропологічний та аксіологічний. Антропологічний підхід [23–25] доцільно зосереджувати на дослідженні прав людини крізь призму культурних, соціальних та етнічних особливостей. Цей підхід дозволяє зрозуміти, як різні культури інтерпретують

і впроваджують концепції прав людини, виявляючи унікальні аспекти, що можуть бути приховані при використанні суто історичного підходу. Антропологічний аналіз включає вивчення звичаєвого права, традиційних практик і моральних норм, які визначають права та обов'язки членів суспільства.

Зокрема, антропологічний підхід використовується для дослідження правових систем корінних народів, що зберігають власні культурні традиції та правові інститути. Аналіз їхніх поглядів на права людини дозволяє виявити специфічні підходи до питань індивідуальних та колективних прав, таких як право на землю, збереження культурної спадщини та самовизначення, що також включає дослідження конфліктів між загальноприйнятими правовими нормами та культурними особливостями окремих спільнот, що підкреслює важливість культурної чутливості в міжнародному правозахисному дискурсі.

Аксіологічний підхід [26–28] акцентує увагу на ціннісних аспектах прав людини, досліджуючи етичні та моральні основи, на яких базуються правові норми та принципи. Цей підхід дозволяє виявити фундаментальні цінності, що лежать в основі концепції прав людини, такі як гідність, свобода, рівність та справедливість. Аксіологічний підхід включає дослідження того, як різні філософські традиції та релігійні вчення впливають на формування правових стандартів і норм.

Застосування аксіологічного підходу в дослідженні прав людини включає аналіз різних філософських шкіл, що пропонують різні бачення цих прав, саме це дозволяє зрозуміти, як певні цінності впливають на формування правових концепцій і їхню інтерпретацію в різних суспільствах. Аксіологічний підхід також важливий для дослідження конфліктів між різними ціннісними системами, які можуть виникати на національному та міжнародному рівнях, особливо в контексті глобалізації та культурного взаємозбагачення.

Використання антропологічного та аксіологічного підходів сприяє глибшому розумінню складності та різноманітності прав людини. Антропологічний підхід дозволяє врахувати культурну специфіку та соціальні контексти, тоді як аксіологічний підхід підкреслює важливість ціннісних засад, на яких базуються правові системи. Поєднання цих підходів забезпечує комплексність дослідження прав людини, що передбачає як емпіричні, так і нормативні аспекти і є ключовим для формування всебічного підходу до правозахисної діяльності.

Висновки. Таким чином, застосування різних методів і підходів наукового дослідження, що базується на принципах послідовності й взаємодоповнюваності, підкреслює комплексний та багатовимірний характер дослідження феномену прав людини. Використання всіх цих методів на основі вказаних вище принципів здатне забезпечити достатній рівень об'єктивності й досто-

вірності результатів при розкритті філософсько-правових проблем прав людини, враховуючи їхні історичні витоки, культурні особливості, етичні основи та сучасні тенденції розвитку. У цьому й уявляється перспективність і високий евристичний потенціал описаної методологічної позиції при дослідженні феномену прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавльова А. М. Права людини як основа сучасного розвитку права в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016. Вип. 1/2 (29/30). URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/119172/113810> (дата звернення: 14.08.2024).
2. Alvarez D., Gonzalez A., Ubani C. The Portrayal of Men and Women in Digital Communication: Content Analysis of Gender Roles and Gender Display in Reaction GIFs. *International Journal of Communication*. 2021. Vol. 15. P. 462–492.
3. Bonner-Thompson C., McDowell L. Digital geographies of austerity: Young men's material, affective and everyday relationships with the digital. *Geoforum*. 2021. Vol. 120. P.113–121.
4. Danilyan O. G., Dzeban A. P., Kalinovskyy Y. Y., Kalnytskyi E. A., Zhdanenko S. B. Personal information rights and freedoms within the modern society. *Informatologia*. 2018. Vol. 51 (1/2). P. 24–33.
5. Ryabinina O., Kovalenko I., Nesterenko K. Metamorphoses of historicity in modern culture. *Revista Notas Historicas y Geograficas*. 2021. Vol. 26. P. 189–207.
6. Радутний О. Е. Правовий статус та характеристика правової людини. *Інформація і право*. 2021. №4 (39). С. 35–51.
7. Дзьобань О. П., Яроцький В. Л. Герменевтичний метод у сучасних цивілістичних дослідженнях: до питання про доцільність застосування. *Інформація і право*. 2017. №2 (21). С. 5–12.
8. Малигіна В. Д., Холодова О. Ю., Акімова. Л. М. Методологія наукових досліджень : монографія. Рівне : НУВГП, 2016. 247 с.
9. Порев С. П. Університет і наука. Епістемологія, методологія і педагогіка виробництва знань : монографія. Київ : Хімджест, 2012. 382 с.
10. Пунченко О. П. Методологічні новації у сучасному науковому пізнанні. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2014. №57. С. 27–37.
11. Дзьобань О. П. Філософія науки: підручник. Київ ; Одеса : Фенікс, 2024. 516 с.
12. Кудрявцева Н. С. Методологія когнітивних досліджень: перспективи емпіричного підходу. *Мовознавство*. 2013. №1. С. 66–76.
13. Супрун А. О. Роль емпіричних методів у політичному аналізі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Серія: Політологія. 2014. Т. 236, вип. 224. С. 21–25.
14. Дуцяк І. З. Аналіз змісту поняття «метод емпіричного дослідження». *Перспективи : соціально-політ. журн*. 2021. №2. С. 10–17.

15. Ковтуненко Е. С. Розвиток методології та методики порівняльних досліджень. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Серія: Соціологія. 2012. Т. 201, вип. 189. С. 27–31.
16. Шигаль Д. А. До питання щодо розмежування понять порівняння, порівняльного, порівняльно-історичного, порівняльно-правового та історико-правового порівняльного методів. *Форум права*. 2012. № 3. С. 828–832.
17. Шигаль Д. А. Логічні засади порівняльно-історичного методу у дослідженні історії державно-правових явищ. *Форум права*. 2012. № 2. С. 790–794.
18. Кузнецов О. Виявлення ключових понять з тексту за допомогою контент-аналізу. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Венадського*. 2014. Вип. 40. С. 52–60.
19. Кузнецов О., Кузнецов А. Контент-аналіз як засіб виявлення ступеня новизни публікацій. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 1. С. 32–33.
20. Саламатов В., Колісник Г. Контент-аналіз відображення сенсу національних інтересів у стратегічних нормативно-правових документах. *Віче*. 2015. № 8. С. 22–28.
21. Аракелян М. Р. Дослідження правозахисної діяльності інституту адвокатури: історичний підхід. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 34–41.
22. Бикова Я. А. Синкретико-історичний підхід у сучасному праворозумінні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 511–517.
23. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : монографія. Київ : Юрид. думка, 2011. 976 с.
24. Наставна Г. В. Роль антрополого-комунікативного підходу у пізнанні людиноцентризму в праві. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 217220.
25. Подковенко Т. О. Антропологічний підхід до права як основа юридичної науки. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 32–38.
26. Геня Б. О. Аксіологічний підхід як основа деонтологічних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6/1 (1). С. 9–11.
27. Дзьобань О. П., Яроцький В. Л. Соціологічний та аксіологічний напрямки сучасних правових досліджень. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 5–13.
28. Кучук А. Аксіологічний підхід до дослідження правових явищ. *Підприємництво, господарства і право*. 2016. № 9. С. 116–120.

REFERENCES

1. Zhuravlova, A.M. (2016). Prava liudyny yak osnova suchasnoho rozvytku prava v Ukraini. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo – Bulletin of NTUU «KPI». Political science. Sociology. Right, 1/2 (29/30)*. URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/119172/113810> [in Ukrainian].

2. Alvarez, D., Gonzalez, A., Ubani, C. (2021). The Portrayal of Men and Women in Digital Communication: Content Analysis of Gender Roles and Gender Display in Reaction GIFs. *International Journal of Communication*, 15, 462–492.
3. Bonner-Thompson, C., McDowell, L. (2021). Digital geographies of austerity: Young men's material, affective and everyday relationships with the digital. *Geoforum*, 120, 113–121.
4. Danilyan, O. G., Dzeban, A. P., Kalinovsky, Y. Y., Kalnytskyi, E. A., Zhdanenko, S. B. (2018). Personal information rights and freedoms within the modern society. *Informatologia*, 51(1-2), 24–33.
5. Ryabinina, O., Kovalenko, I., Nesterenko, K. (2021). Metamorphoses of historicity in modern culture. *Revista Notas Historicas y Geograficas*, 26, 189–207.
6. Radutnyi, O.E. (2021). Pravovyi status ta kharakterystyka pravovoi liudyny. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 4 (39), 35–51 [in Ukrainian].
7. Dzoban, O.P., Yarotskyi, V.L. (2017). Hermeneutic method in modern civil studies: to the question of the expediency of application. *Information and Law – Information and law*, 2(21), 5–12 [in Ukrainian].
8. Malyhina, V. D., Kholodova, O.Iu., Akimova, L.M. (2016). Metodolohiia naukovykh doslidzhen. Rivne: NUVHP [in Ukrainian].
9. Porev, S.P. (2012). Universytet i nauka. Epistemolohiia, metodolohiia i pedahohika vyrobnytstv znan. Kyiv: Khimdzhest [in Ukrainian]
10. Puchenko, O.P. (2014). Metodolohichni novatsii u suchasnomu naukovomu piznanni. *Humanitarnyi visnyk ZDIA – ZIA Humanitarian Bulletin*, 57, 27–37 [in Ukrainian]
11. Dzoban, O.P. (2024). Filosofiia nauky. Kyiv; Odesa: Feniks [in Ukrainian]
12. Kudriavtseva, N.S. (2013). Metodolohiia kohnityvnykh doslidzhen: perspektyvy empyrychnoho pidkhotu. *Movoznavstvo – Linguistics*, 1, 66–76 [in Ukrainian]
13. Suprun, A.O. (2014). Rol empyrychnykh metodiv u politychnomu analizi. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Serii: Politolohiia – Scientific works of Petro Mohyla Black Sea State University. Series: Political Science*, 236, 224, 21–25 [in Ukrainian].
14. Dutsiak, I.Z. (2021). Analiz zmistu poniattia «metod empyrychnoho doslidzhennia». *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal – Perspectives. Social and political journal*, 2, 10–17 [in Ukrainian].
15. Kovtunencko, E.S. (2012). Rozvytok metodolohii ta metodyky porivnialnykh doslidzhen. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly Serii: Sotsiolohiia – Scientific works of Petro Mohyla Black Sea State University Series: Sociology*, 201, 189, 27–31 [in Ukrainian].
16. Shyhal, D.A. (2012). Do pytannia shchodo rozmezhuвання poniat porivniannia, porivnialnoho, porivnialno-istorychnoho, porivnialno-pravovoho ta istoryko-pravovoho porivnialnoho metodiv. *Forum prava – Law Forum*, 3, 828–832 [in Ukrainian].
17. Shyhal, D.A. (2012). Lohichni zasady porivnialno-istorychnoho metodu u doslidzhenni istorii derzhavno-pravovykh yavlyshch. *Forum prava – Law Forum*, 2, 790–794 [in Ukrainian].

18. Kuznietsov, O. (2014). Vyivlennia kliuchovykh poniat z tekstu za dopomohoiu kontent-analizu. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Venadskoho – Scientific works of the V. I. Venadsky National Library of Ukraine*, 40, 52–60 [in Ukrainian].
19. Kuznietsov, O., Kuznetsov, A. (2013). Kontent-analiz yak zasib vyivlennia stupenia novyzny publikatsii. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 1, 32–33 [in Ukrainian].
20. Salamatov, V., Kolisnyk, H. (2015). Kontent-analiz vidobrazhennia sensu natsionalnykh interesiv u stratehichnykh normatyvno-pravovykh dokumentakh. *Viche – Veche*, 8, 22–28 [in Ukrainian].
21. Arakelian, M.R. (2014). Doslidzhennia pravozakhysnoi diialnosti instytutu advokatury: istorychni pidkhid. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» – Scientific works of the National University «Odesa Law Academy»*, 14, 34–41 [in Ukrainian].
22. Bykova, Ya.A. (2012). Synkretiko-istorychni pidkhid u suchasnomu pravorozuminni. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current issues of state and law*, 65, 511–517 [in Ukrainian].
23. Bobrovnyk, S.V. (2011). Kompromis i konflikt u pravi: antropolohe-komunikatyvni pidkhid do analizu. Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].
24. Nastavna, H.V. (2017). Rol antropolohe-komunikatyvnoho pidkhodu u piznanni liudynotsentryzmu v pravi. *Almanakh prava – Almanac of Law*, 8, 217–220 [in Ukrainian].
25. Podkovenko, T.O. (2015). Antropolohichni pidkhid do prava yak osnova yurydychnoi nauky. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 2, 32–38 [in Ukrainian].
26. Henia, B.O. (2013). Aksiolohichni pidkhid yak osnova deontolohichnykh doslidzhen. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Jurisprudence*, 6–1(1), 9–11 [in Ukrainian].
27. Dzoban, O.P., Yarotskyi, V.L. (2018). Sotsiolohichni ta aksiolohichni napriamky suchasnykh pravovykh doslidzhen. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 1(24), 5–13 [in Ukrainian].
28. Kuchuk, A. (2016). Aksiolohichni pidkhid do doslidzhennia pravovykh yavysheh. *Pidpriemnytstvo, hospodarstva i pravo – Entrepreneurship, business and law*, 9, 116–120 [in Ukrainian].

Andrushchenko Olesia Petrivna, postgraduate student of the Department of Philosophy, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

METHODOLOGICAL TOOLS FOR HUMAN RIGHTS RESEARCH: AN ATTEMPT AT JUSTIFICATION

An attempt has been made to substantiate the author's approach to defining the optimal set of scientific methods and approaches for studying the phenomenon of human rights and

related phenomena. It is argued that the application of various methods and approaches in scientific research of the complex and multidimensional phenomenon of human rights should be based on the principles of consistency and complementarity to ensure a sufficient level of objectivity and reliability of the results.

Keywords: *scientific research methods, scientific approaches, principle of complementarity, human rights, globalization.*

